

ἐξέλιπον ποτὲ ὁλοσχερῶς ἐκ τῆς Ἰταλίας· μετεχειρίζοντο αὐτοὺς εἰς τὰ δικαστήρια, τοὺς ἡρμήνευον διὰ συγγραφῶν καὶ τοὺς ἐδίδασκον διὰ στόματος· ἀλλ' ἡ γνῶσις καὶ ἡ ἐφαρμογὴ αὐτῶν ἦσαν ἀτελεῖς, μέχρις οὗ ἡ ἐξημέρωσις, ἡ ὕλική εὐημερία, ἡ ἰσχύς, ἡ δημοκρατικὴ μορφή, εἰς τὴν ὑψώθησαν κατὰ τὴν δωδεκάτην ἐκατονταετηρίδα αἱ Λομβαρδικαὶ πόλεις, ἐχρηιάσθησαν βασιμωτέραν καὶ τελειωτέραν σπουδὴν τοῦ Ῥωμαϊκοῦ δικαίου. Τοῦτο ἐγένετο ἐν Βονωνίᾳ, πρῶτος δὲ ἐπιφανὴς καθηγητὴς τῆς ἐκεῖσε νομικῆς σχολῆς διετέλεσε Ἰονέριός τις ἀποβιώσας τῷ 1140. Ὁ αὐτοκράτωρ Φρειδερίκος Α' διὰ νόμου ἐκδοθέντος ἐν ἔτει 1158 ἀπένειμεν εἰς τὴν σχολὴν ταύτην πολλὰ προνόμια, δι' ὧν ἰδίως ἐπροστατεύοντο οἱ φοιτηταί, ἔτι δὲ καὶ τὸ δίκαιον τοῦ δικάζεσθαι ὑπὸ ἰδίου δικαστηρίου. Ἐν γένει δὲ ἡ τε πολιτικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ ἐξουσία ἐχορήγησεν πολλὰ προνόμια καὶ εἰς τοῦτο καὶ εἰς ἄλλα πανεπιστήμια. Οἱ φοιτηταὶ ἦσαν ἀπηλλαγμένοι πάσης πρὸς τὴν πολιτείαν εἰσφορᾶς, καὶ μολοντί, ἐπειδὴ συνηριθμοῦντο μετὰ τοῦ ἱερατείου, πολλοὶ τῶν φοιτητῶν διέφευγον τὰς σκληρὰς ποινὰς τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, οὐχ ἥττον καὶ οἱ Πάπαι διετάσσον νὰ μὴ γίνεσθαι κατ' αὐτῶν αὐστηρὰ ἡ τῆς ἐκκλησίας δικαστικὴ ἀπόφασις. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ διαστήματος νομοδιδασκάλου Ἀζου, ἀκμάσαντος περὶ τὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν προσελθόντων φοιτητῶν ἀνῆρχετο εἰς δέκα χιλιάδας. Οἱ φοιτηταὶ ἀπετέλουν τὴν κυρίως κοινωνίαν καὶ ἐξ αὐτῶν ἐξελέγοντο οἱ ἄρχοντες τῆς πόλεως. Οὐδόλως δὲ παράδοξον τοῦτο, διότι μέγα μέρος τῶν τότε σπουδαστῶν ἦσαν ἄνδρες τὰ πρῶτα φέροντες ἐν τιμαῖς καὶ ἀξιώμασιν ἐν τῇ ἰδίᾳ πατρίδι, καὶ μόνον ἐκ φιλομαθείας ἀπῆρχοντο εἰς τὴν ἀπορριμωμένην Βονωνίαν. Πρὶν ἀκόμη σχηματισθῶσι τὰ λοιπὰ τοῦ πανεπιστημίου συστήματα διηροῦντο οἱ ἐκεῖ σπουδασταὶ ὡς ἐκ τῆς χώρας εἰς δύο, δηληδὴ εἰς τοὺς ἐντὸς τῶν ὁρέων καὶ τοὺς ἐκτὸς τῶν ὁρέων. Καὶ πάλιν οἱ μὲν προήρχοντο ἐκ δέκα καὶ ἑπτὰ ἐθνῶν, οἱ δὲ ἐκ δέκα καὶ ὀκτώ. Πρῶτος ἄρχων τοῦ πανεπιστημίου ἦτο ὁ Διευθυντὴς ἡ ὅπως καλοῦμεν αὐτὸν σήμερον ὁ Πρύτανης. Ἵνα δὲ λάβῃ τις τὸ ἀξίωμα τοῦτο ὄφειλε νὰ ἦναι φοιτητὴς (ἀπαντῶνται ὁμῶς καὶ καθηγηταὶ λαβόντες τὸ ἀξίωμα τοῦ Πρυτάνεως), ἄγαμος, εἰκοσιπενταετὴς τὴν ἡλικίαν, καὶ τουλάχιστον νὰ διήκουσεν ἐπὶ πενταετίαν νομικὰ μαθήματα. Τὸ ἀξίωμα ἦτο ἐνιαύσιον, κατὰ δὲ τὸν βαθμὸν, ἐξαιρουμένου τοῦ ἐπισκόπου τῆς Βονωνίας, ἐπρωτιμᾶτο πάντων τῶν ἐπισκόπων καὶ ἀρχιεπισκόπων.

Δ'.

Οὐδὲν ἕτερον πανεπιστήμιον διετήρησε τόσον χρόνον τὸ κλέος του, οὐδὲ ἐπέδρασε τῶσον ἰσχυρῶς ἐπὶ τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς πολιτείας, ὅσον τὰ τῶν Παρισίων. Καίπερ εἶναι ἀβεβαία ἡ γνώμη συγγραφῶν τινῶν ἀξιούντων, ὅτι αὐτὸ ἦτο ἔργον Καρόλου τοῦ Μεγάλου, εἶναι οὐχ ἥττον ἀρχαιότατον. Κατὰ τὴν δωδεκάτην ἐκατονταετηρίδα ἐδίδασκον ἐν αὐτῇ ἐπι-

φανεῖς καθηγηταὶ τῆς Θεολογίας καὶ φιλοσοφίας, ἐξ ὧν ἐπιφανέστατος πάντων ὑπῆρξεν Πέτρος ὁ Λομβαρδὸς ἀποβιώσας κατὰ τὸ 1164. Τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ ὀνομαζόμενον *libri sententiarum* περιέχει σύστημα Θεολογίας, ὅπερ ἐπὶ πολλὰς ἐκατονταετηρίδας ἐγένετο βᾶσις τῆς διδασκαλίας τῆς Θεολογικῆς ἐπιστήμης. Ἡ διὰ τῆς τοῦ τῶν Παρισίων πανεπιστημίου ἦτο ἀντίθετος τοῦ τῆς Βονωνίας. Διότι ἐκεῖ πάντα ἡ ἐξουσία διετέλει εἰς χεῖρας τῶν διδασκάλων, καὶ οἱ μαθηταὶ ὄφειλον εἰς αὐτοὺς ἀπόλυτον ὑπαταγὴν. Οἱ μαθηταὶ ἐσωφρονίζοντο ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ οἱ πταίσται ἐκ τούτων ἐμαστιζοντο εἰς τὴν γυμνὴν ῥάχιν ἐνώπιον τοῦ Πρυτάνεως. Οὐχ ἥττον οὔτε ἐξ αὐτοῦ οὔτε ἐξ ἄλλων πανεπιστημίων ἔλειπον ταραχαί, διενέξεις πρὸς τοὺς πολίτας καὶ μεταναστεύσεις τῶν σπουδάζοντων. Ὁ φόβος δὲ τῶν μεταναστεύσεων τούτων καθίστα πολλὰκις τοὺς διδασκάλους ἐπιεικεῖς εἰς τὰ τῶν μαθητῶν παραπτώματα. Τὸ πανεπιστήμιον τοῦτο ἦτο κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους λαμπρὸς φωστὴρ θαυσιλῆ διαχέων τὰ φῶτα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γνώσεως εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ ζόφου τῆς ἀμαθείας κεκαλυμμένην ἑσπερίαν καὶ ἐξ αὐτοῦ τὸ πρῶτον ὑψώθησαν φωναὶ κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας καὶ διαμαρτυρίαι κατὰ τῆς ἀκολασίας τοῦ παπισμοῦ.

Λίαν ἐνωρίς ἐπίσης συνέστησαν καὶ διέλαμψαν καὶ δύο ἐν Ἀγγλίᾳ Πανεπιστήμια, τὸ τῆς Κανταβρυγίας καὶ τὸ τῆς Ὁξωνίας, ἀλλὰ περὶ αὐτῶν πραγματευθησόμεθα ἐν προσεχῇ φύλλῳ, ὅτε βραχέα τινα καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου πανεπιστημίου λέξομεν.

ἩΘΗ ΚΑΙ ΕΘΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Οἱ ἀναγνώσται τῆς «Ἀθηναΐδος» μετ' εὐχαριστήσεως, πιστεύομεν, θέλουσι διεξέλθει τὴν κατωτέρω περιγραφὴν τῶν ἡθῶν καὶ ἐθίμων τῶν ἀρχαίων ἡμῶν προπατόρων καὶ ἰδίως τῶν Ἀθηναίων, ἀπανθίζομένην ἐκ τοῖς ὑπὸ τῆς κ. Π. Γώγου ἐν Σμύρῃ ἐκδιδομένης «Παγκοσμίου ἱστορίας».*

Λίαν πρωτὶ, ὅτε ἐλάλουν οἱ ἀλέκτορες, κατήρχοντο ἐκ τῶν ἀγρῶν οἱ χωρικοὶ τῆς Ἀττικῆς εἰς τὴν πόλιν (τὰς Ἀθήνας) μετὰ τῶν τροφίμων, κραυγάζοντες καὶ τραγωδοῦντες· ἀκολούθως ἠνοίγοντο τὰ καπηλεῖα καὶ παντοπωλεῖα καὶ κατ' ὀλίγον ἐπληροῦντο αἱ ἀγυαὶ ἀνθρώπων· ὁ θόρυβος ἤρξε. Καὶ ἄλλοι μὲν ἐπορεύοντο εἰς τὰς ἐργασίας αὐτῶν καὶ ἄλλοι διεσκορπίζοντο εἰς τὰ διάφορα δικαστήρια. Ὡρας τινὰς πρὸ τῆς μεσημβρίας καὶ τὸ ἐσπέρας πρὸ τοῦ δείπνου περιεπάτουν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἰλισσοῦ καὶ περὶ τὴν πόλιν, ἐνθα ἦτο καθαρὸς ὁ ἀῆρ καὶ τερπναὶ θέαι. Τὸ πλεῖστον μέρος ὁμῶς τῶν πολιτῶν συνέτρεχεν εἰς τὴν ἀγοράν· ἐκεῖ ἦτο τὸ βουλευτήριον καὶ τὸ δικαστήριον.

* Ἱστορίαι τῶν Ἀνθρωπίνων Πράξεων ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν μας ὑπὸ Κ. Μ. Κούμα. Ἐκδίδονται τὸ δεῦτερον διασκευασθεῖσαι ὑπὸ Π. Γώγου. Ἐν Σμύρῃ 1880. Τομ. Α' καὶ Β'.

τῶν ἀρχόντων. Πέριξ δὲ ἦτο ἀγορὰ περικυκλωμένη ὑπὸ παμπωλείων καὶ καπηλείων, μυρεψείων, χρυσοχοείων, κουρείων κτλ. ἔνθα διέτριβε πλῆθος περιέργων καὶ ὀκνηρῶν συναθρομένων ἐκεῖ ὑπὸ τῆς ἀκρόσπου αὐτῶν πολυπραγμοσύνης. Πολλοὶ τῶν πολιτῶν, ὅσοι εἶχον ἐκτὸς τῆς πόλεως ἀγροὺς, μετέβαινον τὴν πρωῒαν ἑφιπποὶ, ἐδίδον τὰς προσταγὰς καὶ ὁδηγίας εἰς τοὺς δούλους καὶ ὑπέστρεπον συνήθως περὶ λύκων ἀφὰς εἰς τὴν πόλιν. Πολλοὶ ἠσχολοῦντο εἰς θήραν καὶ εἰς γυμναστικὰς ἀσκήσεις. Ὁ λουτρῶν ἦτο τὸ προσφιλέστατον ἐνδιαίτημα τῶν Ἀθηναίων, ἐλούοντο δὲ συνήθως πρὸ τῆς τραπέζης. Οἱ εὐποροὶ εἶχον λουτρῶνα ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ, οἱ δὲ πένντες ἐλούοντο εἰς τὰ δημόσια βαλανεῖα, ἔνθα τὸν χειμῶνα εὕρισκον κατὰ φύγιον καὶ διὰ τὸ ψυχρός.

Οἱ πλείστοι τῶν Ἀθηναίων ἔφερον βραχὺ τι ἱμάτιον ἔσωθεν καὶ ἐπάνω χλαμύδα καλύπτουσιν ἅπαν τὸ σῶμα. Συνήθως ἦτο λευκὴ καὶ ἐλευκαίνετο πάλιν ῥυπαινομένη· ἀλλ' οἱ πλούσιοι μετεχειρίζοντο κεχρωματισμένην. Συνήθως τὰ ἱμάτια αὐτῶν ἦσαν μάλλινα, ἐνεδύοντο ὅμως καὶ λινὰ καὶ μάλιστα αἱ γυναῖκες. Εἰς ἐπιτηδεῖαν, πολυπτυχον, καὶ ὡς εἶπεν Ὡγραφικὴν περιβολὴν τῆς χλαμύδος ἀπέδιδον οἱ Ἀθηναῖοι πολλὴν ἀξίαν· ἡ ἔλλειψις ταύτης τῆς τέχνης ἐθεωρεῖτο τεκμήριον ἀγροίκων ἠθῶν καὶ φαύλης διαίτης. Ἡ τεχνικὴ περιβολὴ τῆς χλαμύδος συνίστατο εἰς τὸ ῥίπτειν αὐτὴν ἐπιτηδεῖως ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ ὤμου, οὕτως ὥστε οὔτε ἔμπροσθεν οὔτε ὀπίσθεν νὰ περισύρῃται. Ἐπιτηδεύοντο δὲ εἰς τοῦτο ἐξαιρέτως οἱ ῥήτορες, καὶ ὁ Πλούταρχος (Περικ. §. 5) ἐπαινεῖ ῥητῶς τὸν Περικλέα ὅτι ἡ καλὴ αὐτοῦ περιβολὴ δημηγοροῦντος ὑπ' οὐδενὸς πάθους ἔμβαιεν εἰς ἀταξίαν. Αἱ γυναῖκες ἐπὶ τοῦ βραχεῖος ἱματίου ἔφερον καὶ δευτέρον βραχυτέρον ἀμφοτέρω μὲ κεχρωματισμένης ταινίας καὶ ὑπεράνω τῶν δύο τὴν χλαμύδα. Ἀπῆλυνον δὲ αὐταὶ ὀλιγίστης ἐλευθερίας· κατόικουν κεκλεισμέναι εἰς ἰδιαιτέρον τοῦ οἴκου μέρος, ἔνθα οὐδεὶς ξένος ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ. Ἀπεύροντο ἀπὸ τὰς εὐθυμίας τῆς συναναστροφῆς τῶν ἀνδρῶν, περιεστοιχίζοντο πάντοτε ὑπὸ θραπαινίδων καὶ δὲν ἐπιτρέπετο εἰς αὐτάς νὰ ἐξέλθωσι τοῦ οἴκου ἄνευ θραπαινίδος.

Συνήθως ἐν Ἀθήναις περιεπάτουσαν πεζοί, μετεχειρίζοντο ὅμως οἱ πλούσιοι καὶ ὀχήματα ἢ φορεῖα· πολλοὶ εἶχον ἀκόλουθον δούλον βαστάζοντα διπλωμένον θρονίον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθηντο εἰς τὴν ἀγορὰν ἢ ὅπου ἤθελον κατὰ τοὺς περιπάτους.

Οἱ ἄνδρες εἰθίζον νὰ φέρωσιν εἰς τὴν χεῖρα βακτηρίαν, αἱ δὲ γυναῖκες σκῆρον (παρασόλιον). Τὴν νύκτα ἐπροπορεύετο δαδούχος δούλος διὰ νὰ τοὺς φέγγῃ.

Τὰς τέρφεις τῆς τραπέζης ἐτίμων καθ' ὑπερβολὴν οἱ Ἀθηναῖοι, καίπερ δὲν ἦσαν ἐκδοτοὶ εἰς τὴν τρυφὴν καὶ σπατάλην, ὅση οἱ Σικελιώται καὶ οἱ τῆς κατὰ Ἰταλίας Ἑλλήνες, καὶ μετὰ ταῦτα οἱ Ῥωμαῖοι. Τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν βρωμάτων, ἅπερ ἀναγράφει ὁ Ἀθήναιος, δεικνύουσι ἐξαιρετικὸν καὶ τελειοποιημένην μαγειρικὴν τέχνην. Θαναμάζει ἕκαστος τὸ πλῆ-

θος τῶν πτηνῶν καὶ τῶν ἰχθύων, ἅτινα μετεχειρίζοντο διὰ τὴν γαστέρα αὐτῶν· τινὰ τῶν βρωμάτων ἐκομίζοντο ἐξ ἀπωτάτων χωρῶν. Ἐν γένει δὲ οἱ Ἀθηναῖοι μετεχειρίζοντο τὸ ὠραῖον καὶ διαφανεστάτον ἔλαιον τῆς Ἀττικῆς εἰς πάντα αὐτῶν τὰ ἐδέσματα. Ἐτρώγον δὲ καὶ ἀλμυρὰς ἐλαίας διὰ νὰ διεγείρωσι τὴν ὀρεξίν. Καραβίδες, ἀστακοὶ, ὀστρεῖδια καὶ ἄλλα ὀστρεᾶ ἐτρώγοντο κατὰ κόρον. Αἱ ὀπῶραι τῆς Ἀττικῆς εἶχον εἰδικὴν τινα γλυκύτητα, αἱ δὲ ἰσχάδες (σῦκα) αὐτῆς ἀπεστέλλοντο ξηραὶ καὶ μέχρι τῆς Περσίας διὰ τὴν τράπεζαν τοῦ βασιλέως. Ἡ Εὐβοία ἐδίδεν ἐξαιρετὰ μῆλα, ἡ Κόρινθος κυδῶνια καὶ ἦσαν περιφημὰ τῆς Νάξου τὰ ἀμύγδαλα. Ἡρρίζον συνήθως τὴν τράπεζαν ἀπὸ τῶν ὠν καὶ κατέληγον εἰς τὰ ὀπωρικά· ἐν τῷ μεταξὺ παρενετίθεντο ἐδέσματα ἐκ κρέατος καὶ ποικίλοι ἰχθύες πολλαχῶς παρσκευασμένοι. Ἐκ τῶν οἶνων ἐτίμων τὸν παλαιὸν τῆς Κερκύρας, τὸν λευκὸν τῆς Μηδίας, ἀλλ' ἐπροτίμων ἐξ ὧν τῶν Νάξιον, τὸν Θάσιον, τὸν Δέσιον καὶ τὸν Χιον. Πολλὰκις ἀνεμίγνουν εἰς τοὺς οἶνους ἀρώματα καὶ ἄνθη διὰ νὰ καταστήσωσιν αὐτοὺς γλυκεῖς καὶ εὐώδεις. Ἐχεν δὲ εἰς τὸν οἶνον καὶ θαλάσσιον ὕδωρ, ὅπερ, ὡς ἐφρόνουν, συνετέλει εἰς τὴν χώνευσιν.

Οἱ Ἕλληνες τρώγοντες δὲν ἐκάθηντο εἰς θρονία, ἀλλὰ κατεκλίνοντο εἰς κλῖνας παραπλησίας πρὸς τοὺς σημερινούς κ α ν α π έ δ ε ς. Εἰς τὰ συμπόσια ἐπλήρουν τὸ οἶκημα μὲ ποικίλων ἀρωμάτων θυμιάματα· εἰς τὴν τράπεζαν τῶν οἶνων ἔλαμπον σκευὴ ἀργυρεᾶ καὶ χρυσεᾶ, κεκοσμημένα πολλὰκις μετὰ πολυτίμων λίθων. Οἱ συμποσιάζοντες ἐτεφανηφόρουν· ἕκαστος εἶχεν ὀπίσθεν αὐτοῦ δούλον· ὑπῆρχε δὲ ἔθιμον νὰ στέλλωσιν εἰς φίλους ποικίλα ἐδώδιμα ἐκ τῆς τραπέζης. Ἐν τῇ εὐθυμίᾳ αὐτῶν ἐψήφίζον διὰ κλήρων ἓνα βασιλέα τοῦ συμποσίου, ὅστις προὔτεινε προπώσεις, ἐξέδιδεν ἀστείους συμποσιακοὺς νόμους, καὶ ἔχεν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ πίνοντος ὀλίγον, ἄφρονον οἶνον. Ἀσματα ἱλαρὰ ἦσαν τὸ ἄρτυμα τοῦ συμποσίου· περιεφέρετο ἡ λύρα καὶ κατὰ σειρὰν λαμβάνοντες αὐτὴν ἐψάλλον ἕκαστος ἐ, οἶονδ' ἥποτε ἄσμα.

ΑΘΗΝΑ

Ὡς ὁ ἐν μακαρίᾳ τῇ λήξει Ἡφαιστος, διὰ κτυπήματος ἐπὶ τῆς σ ε π τ ῆς τοῦ Διὸς κεφαλῆς ἔφερεν εἰς φῶς τὴν Ἀθηνᾶν ἔνοπλον, οὕτω καὶ ὁ πρὸς πορισμὸν τοῦ ἐπιουσίου τοῦ σκάπτων πρὸς τὴν Β. πάροδον τοῦ Βαρβακείου Λυκείου, δι' ἐνὸς τῆς σκαπάνης τοῦ κτυπήματος ἀνεκάλυψε τὴν 18 Δεκεμβρίου παρελθόντος ἔτους τὸ ἄγαλμα τῆς Ἀθηνᾶς. Τὸ ἄγαλμα τοῦτο κείμενον ἐντὸς θαλάμου οἰκίας - ὧς διὰ τῆς κατόπιν ἀνασκαφῆς ἐξηκριβώθη—ἀπετέλει ἐν τῶν κοσμημάτων τῆς οἰκίας ὡς ἐσυνειθίζετο τότε καὶ τώρα· βεβαίως δὲ ἄγαλμα ἐν ἰδιωτικῇ οἰκίᾳ εὕρισκόμενον δὲν ἠδύνατο νὰ ᾖ ἔργον τοῦ Φειδίου, ἀλλ' ἔργον δευτερεύοντος τινος τεχνίτου μᾶλλον ἢ καλλιτέχνου· οὐδ' ἀμφισβητεῖ πρωτοτυπίαν τινα εἶνε ἀπλῶς κακὴ